

פרשת תשפ"ג
משה עוזב

דברים פרק א

(א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחרת ודי זהב: (ב) אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יקוק אתו אלהים: (ד) אחרי הכתו את סיון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדראי: (ה) בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר: (ו) יקוק אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה: (ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הפנימי והלבנון עד הנהר הגדל נהר פרת: (ח) ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע יקוק לאבתים לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: (ט) ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שא את אתכם: (י) יקוק אלהים הרבה אתכם והינכם היום ככוכבי השמים לרב: (יא) יקוק אלהי אבותכם יסוף עליכם ככם אלהי פועלים ויברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: (יג) הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם: (יד) ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת ושרים לשבטיכם: (טז) ונצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמעו בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: (יז) לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעו לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבו אלי ושמעתי: (יח) ונצוה אתכם בעת ההוא את כל הדברים אשר תעשו:

רש"י

(יב) איכה אשא לבדי - אם אומר לקבל שכר לא אוכל, זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקדוש ברוך הוא: טרחכם - מלמד שהיו ישראל טרחנין. היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין, אומר יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דיינין: ומשאכם - מלמד שהיו אפיקורסין. הקדים משה לצאת, אמרו, מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו. איחר לצאת, אמרו, מה ראה בן עמרם שלא לצאת, מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות: וריבכם - מלמד שהיו רוגגים: (יג) הבו לכם - הזמינו עצמכם לדבר: אנשים - וכי תעלה על דעתך נשים, מה תלמוד לומר אנשים, צדיקים [כסופים]: חכמים - (כסופים): נבונים - מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל ארוס את רבי יוסי, מה בין חכמים לנבונים. חכם דומה לשולחני עשיר, כשמביאין לו דינרין לראות רואה, וכשאינו מביאין לו יושב ותוהא. נבון דומה לשולחני תגר, כשמביאין לו מעות לראות רואה, וכשאינו מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו: וידועים לשבטיכם - שהם ניכרים לכם, שאם בא לפני מעוטף בטליתו אינו יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו, שאתם גידלתם אותו, לכך נאמר וידועים לשבטיכם: בראשיכם - ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה: ואשמים - חסר יו"ד, למד שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם, שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה: (יד) ותענו אותי וגו' - החלטתם את הדבר להנאתכם, היה לכם להשיב, רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה. אלא ידעתי מחשבתיכם. הייתם אומרים, עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה, אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות - אם הייתי מתעצל, אתם אומרים עשה מהרה: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם - משכתים בדברים, אשריכם, על מי באתם להתמנות, על בני אברהם יצחק ויעקב, על בני אדם שנקראו אחים ורעים, חלק ונחלה וכל לשון חבה: אנשים חכמים וידועים - אבל נבונים לא מצאתי. זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלש, אנשים צדיקים, חכמים וידועים: ראשים עליכם - שתנהגו בהם כבוד. ראשים במקח, ראשים בממכר, ראשים במשא ומתן, נכנס (מביתו לב"ה) אחרון ויוצא ראשון: שרי אלפים - אחד ממונה על אלף: שרי מאות - אחד ממונה על מאה: ושטרים - מניתי עליכם לשבטיכם. אלו הכופתין והמכין ברצועה על פי הדיינין: (טז) ונצוה את שפטיכם - אמרתי להם הוו מתונים בדין, אם בא דין לפניך פעם אחת ששים וששל אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא - משמניתים אמרתי להם, אין עכשיו כלשעבר, לשעבר הייתם ברשות עצמכם, עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור: שמוע - לשון הווה אודני"ט בלע"ז [בהאזינכם] כמו (שמות כ, ח) זכור, (דברים ה, יב) שמור: ובין גרו - זה בעל דינו, שאוגר עליו דברים. דבר אחר ובין גרו, אף על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור לכירים: (יז) לא תכירו פנים במשפט - זה הממונה להושיב הדיינין, שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור, אושיבנו דין, איש פלוני קרובי, אושיבנו דין בעיר, והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב. מעלה אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין: כקטן כגדול תשמעו - שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון. דבר אחר כקטן כגדול תשמעו, כתרגומו, שלא תאמר, זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות. דבר אחר שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר, אזכנו עכשיו, וכשיצא לחוף אומר אני לו, תן לו שאתה חייב לו: לא תגורו מפני איש - לא תיראו. דבר אחר לא תגורו, לא תכניס דבריד מפני איש. לשון (משלי י, ה) אוגר בקיץ: כי המשפט לאלהים הוא - מה שאתה נוטל מזה שלא כדין, אתה מזיקני להחזיר לו, נמצא שהטית (על) [על] המשפט: תקרבו אלי - על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד, וכן שמואל אמר לשאול (שמואל א' ט, יט) אנכי הרואה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה. ואימתי הודיעו, כשבא למשוח את דוד (שם טז, ו) וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו, אמר לו הקדוש ברוך הוא, ולא אמרת אנכי הרואה (שם טז, ז) אל תבט אל מראהו: (יח) את כל הדברים אשר תעשו - אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות:

רמב"ן

(יב) וטעם **טרחכם ומשאכם וריבכם** - על דרך הפשט רמז משה רבינו להם שלשת הדברים שאמר ליתרו שהיה הוא עושה לעם כמו שפירשתי שם (שמות יח טו). והזכירן לישראל ברמז, אמר "טרחכם" כנגד והודעתני את חוקי האלהים ואת תורותיו (שם שם טז), כי טורח גדול היה ללמד ליוצאי מצרים החוקים והתורות ופירושים וביאורים וסודם. והזכיר "משאכם" כנגד לדרוש אלהים (שם פסוק טו), שהוא ענין תפלה שמתפלל עליהם, והוא מלשון ונשאת תפלה (מ"ב יט ד), ואל תשא בעדם רנה ותפלה (ירמיה ז טז). "וריבכם", כפשוטו עניני המשפטים. ואמר "הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים" על הדיינין בלבד, אבל אמר סתם "ואשימם בראשיכם" דרך ענוה:

ולשון רש"י מספרי (דברים יב), טרחכם, מלמד שהיו טרחנין, היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין. והדין הזה לא ידעתי אותו, שיהא בעל הדין יכול להוסיף דיינין יותר על שלשה בדיני ממונות, וכל שכן לאחר שטען בפניהם וראה שחברו נוצח בדין, שאלו קבל עליו קרוב או פסול יכול לחזור בו עד לאחר גמר דין, אבל הכשרין לדון אינו יכול לחזור בו. ושמא נלמוד מכאן, שיכול אדם לומר שני דיינין אני בורר לי ותברור אתה שנים אחרים והם יבררו עוד אחד, ויהא הדין נגמר בחמשה או ביותר, כמו שאמרו, אינו דומה דין הנגמר בה' לדין הנגמר בי'. ואף על פי שג' כופין לדון בפניהם, בשאינו רוצה לקבל עליו לדון, אבל רוצה לברור יותר בורר, דהוה ליה כאומר נלך למקום הועד ששומעין לו במקום שאין שם טורח. שבכך נצטוינו, שנאמר (להלן טז כ) צדק צדק תרדוף, הלך אחר ב"ד יפה (סנהדרין לב ב), ורבו חכמים ב"ד יפה הוא. והנה במדבר היו החכמים מצויין עמהם, ויכולים לומר נלך לפני שרי האלפים: